

Драгана Стјепановић-Захаријевски

Филозофски факултет, Ниш
bosna@junis.ni.ac.yu

Друштвени положај сеоских жена у фокусу једног развојног пројекта*

Овај рад посвећен је представљању једног дела резултата који су постигнути имплементацијом развојног пројекта „Река млека“. Реч је о стратегији пројекта према родној равноправности. Женама је пружена шанса да континуирано и активно учествују у пројектним активностима. Оне су препознале свој интерес и тако је започела једна нова, добра пракса демократски организованих произвођача млека, као родно избалансираних одрживих асоцијација. Наговештена је могућност генерисања друштвеног положаја сеоских жена неким новим механизмима.

Кључне речи: друштвени положај жена, развојни пројект, род, родна равноправност

Увод

Једна од бројних међународних организација која има за циљ оспособљавање грађана Србије за укључивање у глобалне токове развоја јесте *OPTO Internacional*, шведска консултантска агенција која ради на Пројекту интегралног развоја млекарства „Река млека“ у нишавском округу.¹ Свеобухватни циљ пројекта је побољшање и одрживост животних услова

---

* Рад са пројекта *Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције (149014Д)*, који реализује Институт за социологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу, а финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ IMDDP – Integrated Milk&Dairy Development Projekt. Swedish International Development Cooperation Agency. OPTO International, Stockholm. Ангажована сам на овом Пројекту као стручњак за родну равноправност у својству подршке/ослонца, у вези са питањем родне равноправности у оквиру пројектних активности у периоду од 2003. до 2006. године.

произвођача млека и млекарске индустрије у овом пројектном подручју на следеће начине:

- а) подстицањем формирања група фармера и јачањем позиције у млекарском ланцу (формирање група произвођача млека, пружање техничке подршке, радионице и семинари, повезивање фармера изван њихових подручја и др.);
- б) побољшањем функција саветодавних институција за пружање адекватних услуга (анализа земљишта, контрола млека и млечних производа, хигијена, заштита, кампања вештачког осемењавања крава, побољшање услуга саветодавне службе, режими исхране и сл.);
- ц) разменом информација и мрежа са другим организацијама између института и државних служби (учешће универзитета у креирању стратегије развоја пољопривреде, практична апликација студената у вези са истраживањима на терену, повезивањима са другим пројектима и заинтересованим партнерима итд.).

При реализацији ових циљева основни принципи имплементације јесу:

- 1/ дугорочан економски развој;
- 2/ побољшање животне средине;
- 3/ усмереност ка полној/родној равноправности;
- 4/ смањење сиромаштва;
- 5/ демократија и суделовање.

Кроз пројектне активности одржавају се радионице са институцијама подршке, са великим избором тема које су везане за млекарски ланац; пружа се помоћ при организовању удружења фармера; организују се међународна студијска путовања, као и студијска путовања у земљи за фармере у пројекту и запослене у институцијама подршке. Пројекат обухвата 20 група фармера, које заједно имају преко 200 чланова.

Током почетне фазе активности постављен је пројектни задатак снимања затеченог стања пред имплементацију. Бројна истраживања свакодневнице Србије², у условима друштвених трансформација, показују да са растућим погоршањем друштвених услова долази до урушавања начина живота и привређивања, поготово у сеоској средини. Већина се суочава са egzистенцијалном угроженошћу и сиромаштвом. „Осећање несигурности“³

---

² В: Анђелка Милић (пр.), *Друштвена трансформација и стратегије друштвених група: свакодневница Србије на почетку трећег миленијума*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београд, Београд 2004; Силвано Болчић (пр.), *Друштвене промене и свакодневни живот: Србија почетком деведесетих*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београд, Београд 1995.

³ Срећко Михаиловић, *Осећање (социјалне) несигурности – доминантно расположење грађана у друштвеним променама*, у: Милосављевић Милосав, *Социјална политика у транзицији*, ЦПА-СМ, Београд 1998, 407.

јесте доминантно расположење на овим просторима. Људи су неверљиви и привржени „традиционализму“.⁴ Свест је сужена на борбу за опстанак. Кључно питање је како обезбедити макар минималну економску и социјалну сигурност – како преживети?

Сврха истраживања, чији су резултати овде изложени и коментарисани, била је прикупљање информација на основу којих би се по завршетку пројектних активности могло проценити да ли су уследиле промене у *родном аспект*у млекарске производње. Наиме, један од циљева пројекта био је постизање активне улоге жена у развоју производње млека, што би могло да побољша њихове позиције и ублажи специфичне проблеме проистекле из родне неравноправности. *Gender* димензија ових активности подразумева да су жене и мушкарци заједно у млекарском ланцу, што значи да није потребан посебан привилегован третман било коме, али је неопходно обезбедити услове *једнаких могућности*.

У контексту имплементације овог развојног пројекта разматра се *друштвени положај жена*. Уз слику о реалној ситуацији пропитује се утицај реализације пројекта на родну равноправност у правцу афирмације сеоских жена као равноправних економских и друштвених чинилаца. Вековна је чињеница да је сеоска жена маргинализована, економски зависна од других, оскудно образована, преоптерећена пословима у кући и на пољопривредном газдинству. Феминизацију пољопривреде прати депривилегован положај управо оних који је носе на својим плећима, а при томе ћуте и прихватају постојеће стање као нешто што их је снашло. Рад у пољопривреди није слободан избор сеоске жене већ последица нужности, тако да то сигурно није пут до њене економске и правне еманципације.⁵

Пред нама је изазов јер је потребно проверити постојећи генерални утисак да сеоске жене имају свест о свом неравноправном друштвеном положају, али да немају могућности да се суоче са препрекама ка бољитку. Отуда су најчешће равнодушне, незаинтересоване и не суделују у ономе што је традиционално дефиниција мушког обрасца деловања. Препреке се налазе у свакодневним животним ситуацијама, које у сеоском амбијенту добијају још наглашенију димензију неједнакости, уз интензивније деловање дубоко усађених предрасуда, које спутавају жену да артикулише своје потребе и интересе.

---

⁴ Стјепан Гредел, *Доминантне вредносне оријентације*, у: Младен Лазивић и др. *Разарање друштва*, Филип Вишњић, Београд 1994, 198.

⁵ В: Маја Кораћ, *Заточенице пола – Друштвени идентитет младих жена на селу између традиционалне културе и савремених вредности*. Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд 1991.

Предмет и начин истраживања

Истраживање родног аспекта производње и прераде млека неминовно је захтевало и испитивање неких аспеката *друштвеног положаја сеоских жена*. Сагледавање друштвеног статуса жена, као посебне социјалне групе, подразумева увид у њихов економски положај, родну/полну поделу рада, учешће у одлучивању, али и обрасце мишљења, до којих је могуће доћи испитивањем ставова према сопственом положају. На овај начин биће идентификовани фактори који указују на разлике (фактори родне неправедности). Промене у ставовима и промене у реалним показатељима друштвеног положаја жена биће означене као промене у правцу веће родне равноправности и већег уважавања сеоских жена у друштвеној заједници.

Класичним социолошким методама (фокус групе и квалитативно интервјуисање) у два наврата (2003. године, почетак пројектних активности и 2005. године, у великој мери реализоване активности) прикупљене су информације. Овде ће бити изложене анализе настале на бази истраживања малог обухвата. Реч је о два подузорка (по 25 жена из села: Лалинац и Горња Врежина). Узорак је циљани и наменски. Биране су жене из домаћинства која имају млечну стоку и баве се прерадом млека.⁶ Социјално-економски и културни контекст ових насеља у великој мери дефинисан је оријентацијом ка мешовитој привреди, појачаном дневном миграцијом, близином града, као и сталним институционалним јачањем. Контекст ових сеоских заједница упућује на јако важну чињеницу: са индустријализацијом и урбанизацијом мушкарци се запошљавају ван села, а жене још чвршће везују за домаћинство и имање, обављајући и оне послове који су раније „припадали“ мушкарцима. Различитост у родним улогама и друштвеним позицијама одржава се *механизмима потискивања* жена у други план. Намера је да се идентификују ти механизми.

Ток истраживања

Родни аспект производње и прераде млека јесте један од података који су у фокусу Пројекта. Било је потребно сазнати како су мушкарци и жене укључени у млекарство; ко шта ради у домаћинству и на имању; ко доноси коначне одлуке. *Прва истраживачка релација* односи се на почетни период

---

⁶ Горња Врежина и Лалинац су насеља нишке општине. Налазе се на периферним ободима града са којим су повезани добрим локалним путевима. Горња Врежина је брдско село у источном квадранту нишке котлине. У овом насељу живи 1180 становника просечне старости 42 године. У структури домаћинства преовлађују мешовита (300), а готово исти проценат отпада на она домаћинства која живе само од пољопривреде (20) и домаћинства која су непољопривредна (30). Лалинац је низијско село удаљено од Ниша једва 10 km. Положај у плодној равници и релативна близина града подстиче његов пољопривредни развој. У насељу живи 1828 становника просечне старости 41,8 година. Највећи проценат домаћинства је такође мешовитог типа.

пројектних активности, који је захтевао израду базичне студије са реалном проценом ситуације.

Прикупљање података методом фокус група обављено је организовањем и модерирањем по две фокус групе у Горњој Врежини и Лалинцу. У свим фокусима било је од шест до осам учесника. Мушке групе су без проблема окупљене у просторијама месне канцеларије, што није био случај и са женским групама. Неодложни послови, напуштање куће и нелагодност спречавају жене да дођу на разговор. Прича је сасвим другачија онда када се целокупни сценарио пребацује у њихово двориште. У опуштеној атмосфери тече разговор о проблемима везаним за производњу млека, о финансијском аспекту ове производње и перспективама млекарства као основне производње на газдинству.

Списак проблема је велики: незнање и неповерење (за себе кажу: „сељак је будала – нит се учи, нит се вара“¹); стара механизација, недостатак пашњака и система за наводњавање; сваштарска производња, уситњене и разбацане парцеле; скупе ветеринарске услуге, нафта и ђубриво, и тако у недоглед. У свему томе сељак се не боји рада, научио је „да тегли“. Ради примитивно, без одмора, из навике и традиционалне обавезе. Бави се свим и свачим, јер у постојећим условима само од млекарства се не може преживети. Сви се слажу: жене су преоптерећене пословима у кући, штали, на имању. Млекарска производња и прерада је у њиховим рукама. Раде од „јутра до сутра“: мужа без музилица, сирење без лактофриза, продаја на пијаци, а при томе финансијска исплативост никаква, због ниске и несигурне цене млека. Редовних прихода нема (нишке фабрике не раде), па отуда изостаје било какво инвестирање у пољопривреду.

Једино што је сигурно и извесно јесте то да сељаци хоће да раде, не жале утрошени рад, али жале што нема исплативости и што се углавном послује са губитком – „више има онај ко не ради пољопривреду“ – иако нигде не зарађује. Перспективе се виде у удруживању, у „јефтиним кредитима са обавезом да се враћа у роби“, комасацији, побољшању наводњавања и механизовању пољопривредне производње, уз сигурно тржиште и државу која би била стратешки заинтересована за сељака.

Иза те приче открива се слика специфичности друштвеног положаја сеоске жене: „неопходна, различита и подложна“⁷ (подвукла Д. З.)

Прикупљени подаци о економском положају жена: (запосленост, имовина, облици осигурања, извори прихода; расподела послова у кући и на имању; партиципација у одлучивању о питањима која се односе на породицу и газдинство; контакти у јавној сфери; ставови о будућности – деца, промена постојећих породичних односа, визија унапређења млекарске производње) омогућавају још детаљнију слику о родној димензији сеоског свакодневља. Већина испитиваних жена нема никакву имовину, здравствено су осигуране

---

⁷ Vjeran Katunarić, *Ženski eros i civilizacija smrti*, Naprijed, Zagreb 1984, 28.

преко мужа, а врло мали проценат има властити извор прихода. Само 14% жена ради ван куће, запослено је и има сопствене приходе. Највећи број, скоро две трећине, јесу домаћице без личних примања, економски зависне. Један од разлога овако неповољног стања је могуће је приписати њиховој оскудној образованости. Више од половине испитаница има само завршену основну школу. Расподела послова у домаћинству и на имању показује да је кућа искључиво сфера деловања жена, али су зато, готово у истом проценту у односу на мушкарце, ангажоване у пословима на имању. Па ипак, више од половине испитаница не би промениле ништа у организацији послова у кући и на имању. Ако их у пословима непрестано има, онда јавну сферу углавном заобилазе. Контакте са јавношћу остварују одласком у локалне продавнице, на родитељске састанке, на пијацу, или када (врло ретко) посећују рођаке. Биоскоп, позориште, годишњи одмор су непознанице у животу ових жена. Одлучивање о питањима везаним за породицу и имање углавном је заједничко. Извесну доминацију жене имају у вези са ситнијим трошковима, потребама деце, куповином одеће и обуће и сл., док мушкарци самостално одлучују о куповини стоке, пољопривредних машина или, пак, о задуживању. Сеоске жене будућност пројектују преко сопствене деце. Готово 70% испитиваних жена не би волеле да њихова деца остану на имању, никада не би саветовале својим кћеркама да се удају за пољопривредника и живе на селу. Индикативан податак, који говори о томе да се сеоске жене најчешће мире са судбином, да су равнодушне и да углавном немају избора, јесте њихово исказано задовољство постојећим породичним односима. Огромна већина не би ништа мењала у односима са мужем, свекром/свекрвом. Контролна питања су открила шта се крије иза тог задовољства. Испитаница каже: „Пусти, закасала сам!“. Њихова визија домаћинства и имања је сужена. Више од половине испитиване популације не види никакве промене у блиској будућности, а само 10% жена види своје имање и домаћинство у „млекарској визији“.

На овај начин дошло се до драгоцених података који ће послужити за успешнију имплементацију развојног пројекта млекарске производње. Јасно је да жене имају директнији увид у млекарску производњу, тако да је ланац ове производње у великој мери њихов фокус. Отуда је било неопходно стварати практичне механизме за интегрисање жена у све активности које могу да обезбеде побољшање и одрживост животних услова произвођача млека. Истраживање је показало да оне имају шири поглед на млекарство (не само примарну производњу, него и на аспект млекарског ланца, као што су квалитет млека, прерада и пласман), па би стога требало управо охрабривати жене и пружати им могућности да препознају приоритете. Укључивањем мушкараца и жена (*gender димензија*) обезбеђује се добијање потпунијих информација о млекарској производњи (мушкарци углавном задужени за примарну производњу и жене задужене за прераду и пласирање производа на тржиште). На овај начин листа препрека и могућности била би видљивија и потпунија.

Образац сеоског начина живота увелико је дефинисан неповерењем, прадрасудама и патријархалном свешћу о полним/родним улогама, што би требало сагледати као озбиљну препреку за успешну реализацију овога пројекта. Уочено је да жене слободније и вољније препознају реалне проблеме онда када мушкарци нису присутни, али и то да се, најчешће, повлаче у други план онда када се доноси коначна одлука у вези са пројектним активностима.

Пројекат интегралног развоја млекарства препознаје да су доминирајући традиционални концепт пољопривреде, сваштарење, физички рад људи и стоке, техничка неопремљеност, мала улагања, низак животни стандард, лоши смештајни услови за стоку, као и лоши услови живота, уопште – показатељи који упућују на потребу да се тај врло важан потенцијал друштвеног развоја усмери у правцу *фармског модела*. Овај модел захтева професионалног пољопривредника/цу, стручно образованог/у, робног произвођача са предузетничким менталитетом и модерним погледом на живот, спремним за тржишно-робни модел пољопривреде, са комерцијалним типом газдовања.

Утицај реализације Пројекта на родну равноправност

Друга истраживачка релација односи се на период након две године врло активног пројектног рада на терену. Овде се скреће пажња на информације које су прикупљене у фокус групама за дискусију жена из већ оформљених „група фармера“, са нагласком на утицају пројектних активности у правцу веће родне равноправности и оснаживања друштвеног статуса сеоске жене.

Организоване су две фокус групе искључиво са женама које су учествовале у бројним активностима, кроз имплементацију пројекта развоја млекарства. Циљ ових разговора био је да се испита:

- а) да ли је њихово знање веће?;
- б) да ли је њихово учење у одлучивању постало значајније?; и
- ц) да ли су прошириле сферу своје аутономије?

Пројектне радионице су омогућиле свим женама много веће знање. Корисна и потпуно нова знања стекле су о квалитету млека, чувању крива у шталама отвореног типа, припремању хране (силажа, балансирање оброка), осемењавању, хигијени муже и поступању са млеком. Ново искуство и добру праксу стекле су учењем од стручњака на терену, у разговорима о конкретним проблемима, путовањем и посетама успешним сеоским фармама у земљи и иностранству. Жене исказују потребу за стицањем нових знања, за правовременим информисањем од стране саветодавних институција и општинских служби о свему ономе што би помогло сељацима да буду у току са новинама везаним за рурални развој. Истакнута је потреба за даљом едукацијом у вези са технологијом прераде и законском регулативом (коју углавном недовољно познају). Као најбољи начин стицања тих знања

поменуте су сажете брошуре и рад у радионицама са унапред истакнутом темом (на основу заједничког фокусирања актуелних проблема). Сугерише се агресивније и темељније оглашавање о свим акцијама које могу бити од користи. Жене су показале спремност да своје знање преносе другима.

Сфера одлучивања такође је доживела промене у правцу веће равноправности. Жене, углавном, сматрају да је њихова позиција ојачала, да је учешће у одлучивању постало значајније и да се њихово мишљење више уважава. Конкретне параметре побољшања виде у договарању о расподели новца и бољој прерасподели послова (нарочито у време сезонских радова). Жене носе главни терет послова у домаћинству, али сматрају да сви пуно раде, тако да не би могле да траже веће ангажовање мужева у обављању послова у домаћинству: то је ипак ресор жена! И ето нас на почетку: „жена је ближа природи, а мушкарац култури“.⁸ Она и даље нема власништво над имовином. Свест оптерећена традиционалним предрасудама и стереотипима о полним/родним улогама моћно спутава жену, чак и онда када су јој шансе надокнадат. Патријархални образац диктира друштвено и животно искуство сеоских жена.

Жене јасно препознају своје потребе и неке начине стицања равноправнијег положаја у приватној и јавној сфери: специјализација пољопривредне производње обезбедила би време за богатији социјални и културни живот, а имовинска заштита би ојачала њихову социјалну позицију.

Утицај Пројекта на аутономију (самосталност) сеоске жене остао је без значајнијих резултата. Уколико и постоји извесна аутономија, она се углавном повезује са економским моментом. Наиме, жене имају у целини увид у економско стање домаћинства и имања – зарада и потрошња су заједничке. Економска позиција жена углавном се и своди на то заједништво, јер сопствених прихода још увек, најчешће, нема (изузев „тајног фонда“ који жена опет не троши сама, чува га за неке ванредне ситуације и децу).

Аутономија сеоских жена идентификује се и преко њиховог (не) задовољства свакодневним животом, као и преко способности да се самоорганизују и покрену. Напредак је што жене могу у оквиру реалних околности да започну и прошире неке активности, али терет такве самоиницијативе углавном преузимају на себе. На делу је онај вид еманципације у којој се женама нуде шансе, а да се при томе не увиђа комплексност њиховог друштвеног положаја: конфликт улога, економска зависност, премореност, незадовољство. И тако се круг затвара. Када говоре о јачању сопствене аутономије, жене у први план стављају своје домаћинство, укућане, имање, а не себе и сопствене потребе. На пример: на питање чиме су незадовољне – жене углавном говоре о неизвесном тржишту, малој цени млека, неадекватној државној бризи о селу, и слично. Размишљање се наставља у том правцу и када је у питању њихово виђење будућности. Желеле

---

⁸ В: Шери Ортнер, *Жена спрам мушкараца као природа спрам културе*, у: Антропологија жене (пр. Жарана Папић ...), Просвета, Београд 1983.

би савременију фарму, сопствену млекару, бољу комуникацију са институцијама и напредним сељацима и државом, и свакако – већу извесност. Њихово задовољство било би веће уколико би држава спровела повољније мере, које би подстицале рурални развој. Тада би на имању могла да остану и деца. Садашња одвајања за школовање сопствене деце виде као социјални капитал, јер би исплативост била потпуна њиховим повратком у село и на имање.

Тешко је било водити разговор о томе „како видети пре свега себе“. Да ли желе одмор, другачију атмосферу у породици, другачији третман, своје време, хоби? Иако су свесне да није реално говорити о свему томе – размишљање постоји. Желе да иду у госте, добро би дошао и Златибор, неко организовано путовање, али могућности су скучене. Обезбедити новац за тако нешто мањи је проблем од тога како организовати сопствену замену, тако да све функционише као да су ту. Стиче се утисак да међу приоритетима нема сопствених потреба, нема онога што би било добро само за њих.

Однос са партнером жене своди на слагање или неслагање око вођења домаћинства и имања. Већина је задовољна тим односом. Мужеви се не противе уколико жене хоће да се у већој мери активирају и тако допринесу напретку њиховог газдинства. „Женска“ самоиницијатива наилази на подршку само уколико укућани имају користи од тога. Нико и никада није питао жене шта оне желе или, пак, да ли им је тешко? Пројекат је сензибилисао жене управо у том правцу. Причају и размишљају напокон о себи. Стиче се утисак да ће ускоро проговорити и у сопственом дому.

Оснаживање путем стицања знања и равноправнијег укључивања у вођење домаћинства и имања – уз континуирано стратешко подстицање пољопривредне производње и просперитета села – јесте реална нада за јачање социјалне и економске позиције сеоских жена. То јесте начин да се промене усмере у правцу охрабривања жена за активније, самоиницијативније креирање сопственог живота. Уз оснаживање жена неминовно би се потискивао, или редефинисао, укореењени традиционални културни модел родне неравноправности, тако да би се стварали повољнији услови за прихватање новог обрасца заједничког живота, у којем би постојале једнаке могућности за жене и мушкарце.

У оквиру пројектних активности, везаних за питања родне равноправности, дошло се до сазнања која упућују на значајне утицаје које је Пројекат остварио током имплементације. Жене, као значајан фактор млекарског ланца, *удружене* и *охрабрене*, оствариле су запажене помаке у нивоу стеченог знања, одлучивању и аутономном деловању. Форуми жена, са нагласком на развоју капацитета њиховог неформалног и формалног лидерства, доказују да сеоске жене желе напред. Јачањем њихове позиције у приватној и јавној сфери стичу се нужни услови за промену дубоко укореењене патријархалне свести и, самим тим, успоставља се стратегија родне равноправности као неопходан услов модерних развојних процеса. Пројекат интегралног развоја млекарства успешан је покушај покретања сеоских жена

као великог потенцијала руралног развоја. Ојачана је њихова позиција. Жене јасно исказују потребе, указују на препреке, а неке виде и могућности за реализацију својих замисли.

Dragana Stjepanović-Zaharijevski

Social Status of Rural Women in the Focus of a Developmental Project*

Key words: social status of women, development project, gender, gender equality

One of the goals of the project called “The milky river”, which deals with the integral development of the dairy production, is to initiate the development of the sustainable and profitable production of milk and dairy products through grouping producers and supporting their position in the society they live in. Women are more than men engaged in the dairy production chain and they have a direct view of the whole dairy production process. So, it was necessary to adapt the grouping to their needs, as well as to make some practical mechanisms of their involvement in the project activities. In this way, the strategy of the project helped with offering equal chances to women and men, and by reducing the gender inequality, it also helped with making a chance for a new life perspective for women.

Through interviews and by focus-grouping the data were collected which represented the first picture of the dairy production in the region of Nis, including its gender characteristics, among other things. Two years later, the qualitative analysis of the indicators of the rural women’s social status in this region, in the context of the realization of the project activities, has shown that there has been an important movement forward towards the gender equality, which can be attributed to the successful project implementation.

Women, as an important factor in the dairy production chain, seem to be joined and encouraged. They seem to be empowered at the level of their knowledge, decision making and autonomous activity taking through various forms of education, joint farmer group work, as well as through various forms of cooperation with supporting institutions and other partners within the project activity framework.

---

* Translated by the author.

The overwhelming impression seems to be that joint work and cooperation are necessary conditions for the development of any individual farmers' production, as well as for the referent rural development which requires the support of all the available human resources. The project titled "The milky river" is a possibility for and an initiation of women to change the regional, historical experience of being marginalized. It is also a chance for women to define their needs and to promote themselves as equal economic and social factors in their society - instead of being assistants on their housing or family estate, now they become farmer-producers.